

Magda MATUSZEWSKA *

ETNOGRAFIA CYFROWA W DOSTOSOWYWANIU PRZESTRZENI DO STARZEJĄCYCH SIĘ SPOŁECZEŃSTW

Uwaga skierowana na badania mające przyczynić się do projektowania coraz efektywniej uzdrawiających szpitali nikogo już nie zadziwia. Według postępujących współczesnych tendencji architektura prozdrowotna staje się coraz mniej „szpitalna”. Uzasadniona staje się potrzeba dbania o jakość przestrzeni przeznaczonej na pobyt osób chorych, czasowo lub trwale wymagających opieki zdrowotnej. Wiedza dotycząca wpływu jakości architektury szpitala na zdrowie i samopoczucie jest coraz bardziej powszechna – coraz większą uwagę poświęcamy też ogólnemu doświadczeniu pacjentów. Czy potrafimy tę wiedzę ekstrapolować na szerszy kontekst środowiska zbudowanego?

Celem artykułu jest wskazanie nowych potrzeb i możliwości prowadzenia badań dotyczących interakcji między miastem a jego mieszkańcami. Współczesne tendencje demograficzne i proces urbanizacji z pewnością będą wymuszać zmiany strategii rozwoju miast również w skali architektoniczno-urbanistycznej, dlatego niezwykle istotne jest nieustanne poszerzanie wiedzy o człowieku, by programować przestrzeń promującą zdrowie i zachowującą mieszkańców w dobrej kondycji psychofizycznej oraz społecznej.

W artykule przedstawiono nowe metody agregacji danych, które pozwalają analizować jakość miasta względem potrzeb jego użytkowników.

Słowa kluczowe: miasto, etnografia cyfrowa, percepcja przestrzeni, wrażenia przestrzenne, zdrowe starzenie się

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa.

1. MIASTO W SŁUŻBIE ZDROWIU

Korelacja między samopoczuciem człowieka a przestrzenią, w której ów przebywa, została wielokrotnie potwierdzona. W związku z tym charakter miasta odgrywa istotną rolę w kształtowaniu codziennego dobrostanu jego mieszkańców. Ciągłość tego oddziaływania ma istotne znaczenie w długoterminowej kondycji psychofizycznej człowieka. Duże tempo życia, hałas, zanieczyszczone powietrze, stres, samotność to różne szkodliwe czynniki, na które narażeni są mieszkańcy miast. „Wady rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych wpływają na warunki życia, przyczyniają się do powstawania sytuacji stresowych, niekorzystnych dla ludzkiego zdrowia i samopoczucia. Sprzyjają eskalacji zachowań i zjawisk patologicznych. Trudności z przewidywaniem pozaprzestrzennych, społecznych i behawioralnych konsekwencji rozwiązań projektowych wynikają z deficytu wiedzy o człowieku i społeczeństwie” (Czyński 2006).

Jeśli zdrowia nie definiujemy przez brak choroby, to czy miasto wspiera zdrowotność mieszkańców? Czy miasto może mieć zdolność leczniczą, terapeutyczną, czy powinno pełnić funkcję prewencyjną?

Zdrowie, według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), to stan łączący wysoki poziom dobrego samopoczucia w aspekcie psychicznym, fizycznym i społecznym. Miasto, jako przestrzeń, oddziałuje na człowieka w każdym z tych wymiarów. Powinno ono umożliwiać realizację wszystkich potrzeb i aspiracji jego użytkowników. Potrzeby są natomiast zmienne, stąd konieczność, by miasto zmieniało się wraz z mieszkańcami, dla mieszkańców.

Według prognoz demograficznych w 2050 roku populacja w wieku 60+ wyniesie 2 biliony, a aż 68% ludzi będzie zamieszkiwało miasta (Urban Nation 2018). Jednocześnie WHO obserwuje postępujący niedobór w zapotrzebowaniu na pracowników medycznych, który w 2035 osiągnie 12,9 milionów (WHO 2014). Taki stan rzeczy będzie znacząco zagrażał dostępności usług zdrowotnych. Skoro opieka medyczna nie będzie wystarczająco wydajna, należy szukać alternatywnych sposobów na zachowanie dobrego zdrowia – także przez programowanie przyjaznej przestrzeni sprzyjającej zdrowotności. Przy postępujących procesach urbanizacji antropocentryczne badania wpływu środowiska miejskiego na zdrowie są niezbędne. Takie globalne zmiany to jednocześnie wyzwanie, ale i ogromny potencjał, by kształtować środowisko zbudowane miast z dbałością o jakość życia wszystkich mieszkańców.

2. MOŻLIWOŚCI PERCEPCYJNE I POZNAWCZE OSÓB STARSZYCH A PRZESTRZENIE PUBLICZNE W MIEŚCIE

2.1. Mieszkaniec senior

Za możliwości przystosowania się do ciągle zmieniających się warunków otoczenia odpowiadają u człowieka procesy poznawcze. Wśród nich wyróżniamy m.in. pamięć, przetwarzanie informacji, myślenie, rozwiązywanie problemów, uczenie się czy funkcje przestrzenne. Z wiekiem oprócz starzenia fizjologicznego zauważalne stają się także zaburzenia procesów poznawczych. Determinantami powstających dysfunkcji organizmu są nie tylko te natury biologicznej, ale również psychospołecznej. Zatem uwaga i wrażliwość dla możliwości percepcyjnych osób starszych i zmieniającego się wraz z wiekiem całokształtu kondycji człowieka to klucz do tworzenia miasta, przestrzeni, architektury, usług czy produktów o charakterze uniwersalnym.

Obniżone możliwości psychofizyczne człowieka determinują jego interakcję z przestrzenią i szeroko pojętym otaczającym go środowiskiem. Czy zatem nie powinno się dokonać korekty wytycznych projektowych względem potrzeb i możliwości starszych użytkowników? W celu właściwej identyfikacji całego spectrum problemów konieczne wydaje się przeprowadzenie badań, które będą oparte na rzetelnych danych bazujących na indywidualnych doświadczeniach.

Współcześni seniorzy coraz powszechniej posługują się technologiami cyfrowymi, korzystają z urządzeń mobilnych i wielu aplikacji. Często także monitorują swoje czynności fizjologiczne i zdrowie za pomocą krokomierzy, ciśnieniomierzy, glukometrów i innych urządzeń pomiarowych (Abrams, Korba 2018). Gromadzą tym samym dane odzwierciedlające ich styl życia, długość snu czy aktywność fizyczną. Coraz częściej funkcjonują również w mediach społecznościowych. Doskonałą możliwością pozyskiwania wiedzy o współczesnych seniorach byłoby zbieranie danych z urządzeń pomiarowych, by lepiej przyjrzeć się ich nawykom, tendencjom i zdrowiu. Na ich podstawie możliwe byłoby także analizowanie trendów społecznych i tym samym lepsze zrozumienie, jak funkcjonują kolejne pokolenia.

2.2. Zdrowe starzenie się w mieście

Zdrowe starzenie się to proces, który pozwala osobom starszym nadal realizować zadania, które są dla nich ważne. Podczas gdy wydatki na zdrowie i opiekę społeczną dla osób starszych są często postrzegane jako koszty dla społeczeństwa, należy je rozumieć jako inwestycje. Strategia powinna bowiem zakładać umożliwianie osobom starszym dalszej partycypacji społeczno-ekonomicznej i pozytywnego wkładu w rozwój społeczeństwa (Irving 2014).

Wdrażanie w życie idei zdrowego starzenia się (*healthy ageing*) to zadanie dla miasta. Ogólny postęp w tym zakresie będzie zależał od zrozumienia zarówno problemów i potrzeb związanych z wiekiem, jak i trendów społecznych. Miasto, które będzie wrażliwe na przyszłe potrzeby przyszłych seniorów, ma szansę stać się nie tylko tłem dla starzenia się swoich mieszkańców, ale i aktywnym uczestnikiem w każdym, również w srebrnych, latach ich życia. To podstawa w myśleniu o projektowaniu inkluzywnym (*inclusive design*) – niewykluczającym i pro-dostępnym. Kluczowym zadaniem wobec kreowania przestrzeni miejskiej i jej przeobrażania jest społeczno-centriczne działanie poprzedzone uważną obserwacją, badaniami i dialogiem.

3. NOWE METODY AGREGACJI DANYCH OD MIESZAŃCÓW W CELU POPRAWY JAKOŚCI ŻYCIA W MIEŚCIE

Jak dowiedzieć się, co mieszkańcy myślą o swoim mieście? Jednym ze sposobów zrozumienia percepcji jest analiza odpowiedzi, które sami nam dadzą, gdy o to zapytamy. Jednak pojawia się wątpliwość, czy odkryjemy ich prawdziwe potrzeby, pytając o nie za pomocą ankiety? Czy mieszkaniec będzie potrafił precyzyjnie określić, jakich zmian od miasta oczekuje? A przecież chcemy wiedzieć, jak ludzie korzystają z otaczającej ich przestrzeni, czego im brakuje, co przeszkadza.

Centre for Urban Design and Mental Health zaprosiło użytkowników miast (w szczególności Londynu) do udziału w badaniu dotyczącym samopoczucia. The Urban Mind Project (King 2018) to aplikacja, która zachęca do partycypacji w ocenie miasta i jego wpływu na kondycję psychiczną. To atrakcyjna i nowoczesna forma krótkiej ankiety uzupełnianej przez anonimowych uczestników w realnym czasie i przestrzeni. Seria pytań odnosi się do właściwości otoczenia, w którym respondent obecnie przebywa, i do jego odczuć względem tego miejsca. Badanie trwa przez siedem kolejnych dni. Wśród pytań zadawanych za pośrednictwem aplikacji pojawią się następujące: „Czy widzisz drzewa?”, „Czy jest tu głośno?”, „Czy po zmroku czułbyś/czułabyś się w tym miejscu komfortowo?”. Celem projektu jest analiza danych, która pozwoli lepiej odczytać przestrzenne czynniki wywołujące w mieszkańcach negatywne emocje. Dodatkowo użytkownicy aplikacji mają również możliwość załączenia zdjęć lub krótkich nagrań dźwiękowych. Funkcja aktywnych pomiarów GPS pozwala badaczom zestawiać pozyskiwane odpowiedzi z konkretnymi lokalizacjami. Wykorzystanie technologii cyfrowej zwiększa potencjał dotarcia do coraz większej grupy różnorodnych mieszkańców.

Odpowiedzi na te same pytania, potrzebnych do projektowania miasta przyjaznego mieszkańcom, szukać można w inny sposób. Dane jakościowe dotyczące percepcji przestrzeni można zbierać mniej bezpośrednio. Jedną z takich metod jest etnografia cyfrowa, która pozwala badać potrzeby ludzkie przy mimowolnym udziale

człowieka. Internet odkrył nowe możliwości przed osobami zainteresowanymi prowadzeniem badań etnograficznych. Wyzwaniem natomiast może być aspekt etyczny wynikający z agregowania wirtualnych informacji.

Etnografia cyfrowa to metoda badawcza, która pozwala identyfikować, zbierać i analizować dużą ilość różnorodnych danych ilościowych i jakościowych na podstawie różnorodnej aktywności wirtualnej, w celu wsparcia lub redefinicji tradycyjnych badań etnograficznych. Istotnym zagadnieniem jest też problematyka zarządzania takim zbiorem danych (*big data*).

4. POSTRZEGANIE PRZESTRZENI A ANALIZA DANYCH Z NOWYCH MEDIÓW

Analizie poddać można dane pochodzące z różnych źródeł: zdjęcia, filmy, tagi, posty, komentarze. Przykładowo zdjęcia publikowane w mediach społecznościowych, nieświadomie dla publikującego je autora, generują ogromną ilość informacji. Są nośnikami wielu danych: jakościowych (co przedstawiają) i ilościowych (ile zdjęć zostało wykonanych w konkretnych lokalizacjach). Dostarczają różnorodnych informacji, dzięki którym można przeprowadzić ewaluację pod względem atrakcyjności miejsca, jego bezpieczeństwa czy funkcji, jaką pełni dla mieszkańców. Ich analiza jest niezwykle wartościowa do badania i przekształcania przestrzeni miejskiej dla jej użytkowników. Użyteczna jest już sama treść zdjęcia w postaci uchwyconej przestrzeni lub jej elementów na pierwszym planie bądź w tle. Taki jednostkowy *upload* staje się nośnikiem dodatkowych informacji, które nie pozostają bez znaczenia przy analizie interakcji użytkownika z miastem. Cenna jest również możliwość umiejscowienia wykonanego zdjęcia w czasie i przestrzeni. Z kolei opis zamieszczony pod zdjęciem, niosąc bardzo indywidualny przekaz jakościowej wypowiedzi, stanowi podstawę do waloryzacji przestrzeni.

Określenie miejsc, w których pojawiają się ludzie, pory dnia, kiedy tam przebywają, wskazanie powodu, dla którego się tam znaleźli, oraz sposobu, w jaki tam dotarli, może być pomocne w waloryzacji przestrzeni publicznej. Takie monitorowanie ludzkich zachowań to z jednej strony próba zrozumienia sposobów interakcji ludzi z przestrzenią, ale też próba zdiagnozowania ich potrzeb względem niej. To jednocześnie szansa na dostrzeżenie deficytu przestrzeni zielonej czy usług na danym obszarze lub zaobserwowanie dysfunkcji miasta, np. w aspekcie komunikacji, dostępności czy bezpieczeństwa.

5. PODSUMOWANIE

W artykule przedstawiono nowe metody badania jakości przestrzeni miejskiej, w których wykorzystuje się coraz powszechniejszą dostępność technologii cyfrowych. Wiedza pozyskiwana za pomocą analiz danych z nowych mediów może posłużyć do rozwoju miast w różnych skalach, zgodnie z oczekiwaniami i zmieniającymi się potrzebami mieszkańców. Współczesne metody badawcze pozwalają objąć badaniem całe miasto jako jeden organizm współzależnych od siebie obszarów. Pogłębianie wiedzy o potrzebach człowieka względem przestrzeni, w której żyje, mieszka, odpoczywa czy pracuje, to niezbędna podstawa budowania strategii zrównoważonego rozwoju miast i podejmowania celniejszych decyzji projektowych. Ciągła analiza ludzkich interakcji z przestrzenią może wzmacniać jej profilaktyczny charakter – przewidywać, zapobiegać, reagować. W obliczu obserwowanych zmian socjodemograficznych ważne jest, by miasto wspierało zdrowie i dobre samopoczucie, wzmacniało relacje międzyludzkie.

LITERATURA

- Abrams K., Korba C. (2018). *Consumers are on board with virtual Health options: Can the health care system deliver?*, w: *Deloitte Insights*. Deloitte Center for Health Solutions, https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/4631_Virtual-consumer-survey/DI_Virtual-consumer-survey.pdf [dostęp: 15.06.2020].
- Bańka A. (1998). *Architektura psychologicznej przestrzeni życia. Behawioralne podstawy projektowania architektonicznego*, Wydawnictwo Gemini, Poznań.
- Czyński M. (2006). *Architektura w przestrzeni ludzkich zachowań. Wybrane zagadnienia bezpieczeństwa w środowisku zbudowanym*, Wydawnictwo Uczelniane PS, Szczecin.
- Gawlak A., Matuszewska M., Szuba P. (2018). *Jakość przestrzeni architektonicznej dedykowanej ochronie zdrowia a potrzeby mieszkańców w kontekście założeń idei healthy cities na przykładzie miasta Poznania*. PUA – Przestrzeń – Architektura – Urbanistyka, vol. 1, s. 21-34.
- Irving P.H., ed. (2014). *The Upside of Aging: How Long Life Is Changing the World of Health, Work, Innovation, Policy and Purpose*, The Milken Institute, John Wiley & Sons, New Jersey.
- King J. (2018). *Measuring mental health outcomes in built environment research: Choosing the right screening assessment tools*, Centre for Urban Design and Mental Health, <https://www.urbandesignmentalhealth.com/how-to-measure-mental-health.html> [dostęp: 15.06.2020].
- Lead Expert Group (2016). *Future of an Ageing Population*. London: The Government Office for Science, w: *Enhancing places through technology*, eds. A. Zammit, T. Kenna.

- Matuszewska M. (2016). *Znaczenie jakości przestrzeni w kontekście starzejącego się społeczeństwa*, w: *Starzenie się ludności jako wyzwanie XXI wieku: ujęcie interdyscyplinarne*, red. W. Gierańczyk, Wyższa Szkoła Bankowa, Toruń.
- Menezes M., Smaniotto C. (2017). *People, public space, digital technology and social practice: an ethnographic approach*, COST.
- Myerson J., ed. (2017). *New Old. Designing for our future selves*, The Design Museum, London.
- World Health Organisation (2014). *A universal truth: no health without a workforce*, https://www.who.int/workforcealliance/knowledge/resources/GHWA-a_universal_truth_report.pdf?ua=1 [dostęp: 15.06.2020].

DIGITAL ETHNOGRAPHY IN SPACE ADAPTATION TO THE NEEDS OF AGEING SOCIETY

Summary

The research focused on healing architecture of healthcare facilities is no longer anything new. The progressing trends of improving health through design postulate divergence from the past models of hospital architecture. The new trends stress the importance of the quality of space of facilities for temporary or permanent healthcare. Our awareness of the impact of the hospital architecture on the health and well-being of patients increases, thus, their health condition and experience are becoming priorities, among others. Can we extrapolate this know-how to a wider context of the built environment?

The article aims to identify new needs and new research opportunities concerning the interactions between the city and its inhabitants. Modern demographic tendencies and the process of urbanisation are bound to enforce changes in urban development strategies (including architectural design and urban planning). It seems vital to continue further research in the area of the science of human nature with which to design space improving health and stimulating mental and physical condition of its users and their social interactions.

The article presents new methods of data collection in order to analyse the urban space quality in view of the needs of its users.

Keywords: urban space, digital ethnography, perception of space, healthy ageing, spatial sensations